

Karjalan kalliopiiirroksista

J. A. SAVVATEJEV *Risunki na skalah*. Petroskoi 1967. 167 s.

Savvatejevin kirjan aiheena ovat Karjalasta löydetyt kalliopiiirroksiset. Piirokset ovat olleet niitä lähellä sijaitsevien kylien asukkaiden tiedossa jo ylimuistoiset ajat. Nähtävästi myöskin Muurmannin munkkiluostarin jäsenet ovat tienneet näistä kuvista jo varhain, sillä 15. vuosisadalla on Äänisen piiirroksista karkotettu paholaisia ja muita pahoja henkiä, mistä on osoituksena niiden keskelle kaiverrettu ortodoksinen risti. Tieteelle nämä petroglyfit, kuten kalliopiiirroksia tieteellisessä keskustelussa Neuvostoliitossa nykyään nimitetään, tulivat tunnetuksi vasta paljon myöhemmin.

V. 1848 löysi geologi K. Grevnik Äänis-

järven itärannalla lähekkäin sijaitsevilta Pesovin ja Perin niemiltä arvoituksellisia kuvioita, jotka oli kaiverrettu kalliioihin.

Vuonna 1926 lähti ylioppilas A. Linevski Vienan meren rannikolle tutustumaan sikäläisen rahvaan elämään. Hänen vieraillessaan eräässä kylässä opasti vanha paikkakuntalainen hänet graniittisaarekkeille, jotka sijaitsivat keskellä Uikujokea Šoirukšan kosken lähellä. Linevskin valtasi hämmästyks, kun hän huomasi, että punertavaan kallioon oli hakattu kymmeniä kuvia. Niiden keskellä erottui värikäs pirunhahmo ja seitsemän jalanjälkeä. Tämä kalliopiiirros oli nimeltään Paholaisen jäljet.

Linevski sai pian nähdä myös Äänisen petroglyfit. Tämän jälkeen hän tutki kalliopiiirroksia kymmenisen vuotta ja teki useita merkittäviä huomioita Itä-Euroopan kansanelämästä eri aikakausina.

Karjalan kalliopiiirroksia ja alkukantaisia asutusta alkoivat sitten tutkia sellaiset tiedemiehet kuin A. J. Brjusov ja V. J. Ravdonikas. He lähtivät v. 1935 kenttätöihin kopioimaan ja valokuvamaan piiirroksia Äänisen rannalle ja seuraavana vuonna Vienan meren rannikolle. Jälkimmäisellä retkellä he löysivät paikallisten asukkaiden avustamina toisen ryhmän kalliopiiirroksia Uikujoelta Linevskin löytöjen lisäksi vain puolentoista kilometrin päästä niistä jokea alaspäin Zalavrugasta.

Mutta nämäkin kuvat saivat odottaa tutkimistaan vielä kymmenen vuotta. V. I. Ravdonikaksen retkikunnan onnistui löytää uusia piiirroksia vielä kahdelta paikalta: Šojrukšan saarekkeelta Paholaisten jälkien naapuruudesta ja Erpin pudas -nimiseltä saarekkeelta 400 metriä alemmalla.

Pitkän tauon jälkeen vuonna 1963 lähetti Petroskoin kielen, kirjallisuuden ja historian instituutti retkikunnan Zalavrugaan. Sen tarkoituksena oli suorittaa kaivauksia kalliopiiirrosten seudulla ja mikäli mahdollista löytää uusia piiirroksia. Retkikunta löysi peräti viisi uutta kalliopiiirrosten ryhmää vain kivenheiton verran van-

hoista Zalavrugan piirroksista itään päin.

Kaiken kaikkiaan on Zalavrugasta löydetty 1 084 piirrosta. Näistä piirroksista on n. 25 % laivan tai veneen kuvia. Niissä istuvien ihmishahmoisten soutajien lukumäärää ei ole sisällytetty äsken mainittuun lukuun. Soutajia on näissä veneissä kaikkiaan 520 henkeä, siis keskimäärin kaksi venettä kcti. Läheskään kaikissa veneissä ei ollut soutajaa, ja niissä, joissa soutajia oli, niitä oli tavallisesti enemmälti. Erillisiä ihmisfigureita on 19 % kaikista kuvioista. Sitten seuraavat erilaiset eläimet: hirviä ja peuroja on n. 7 %, karhuja 2 %, meren eläimiä 3 %, lintuja 4 % — eläimiä on kaiken kaikkiaan 16 % piirroksista. Jäljelle jäävä osa (40 %) koostuu monenlaisista elementeistä: geometrisista kuvioista, puiden, metsän, erilaisten jalanjalkien, latujen kuvista ja vihdoin käsittämättömistä kuvioista.

Äänisen rannan piirroksissa tapaamme samat aiheet kuin kahden edellisen paikan petroglyfeissä, mutta pääpaino on täällä lintujen kuvilla, sitten tulevat erilaiset maaeläimet ja vasta niiden jälkeen ihmisfigureit ja veneet.

Huolimatta tematiikan eroista ovat kallioppiirroksket Vianmeren rannalla ja Äänisen rannalla todennäköisesti sukulaisheimojen tekemiä. Tätä tukevat vahvasti myös ympäröivistä muinaisasutuksista saadut tiedot.

Piirrosten ikäämiskysymys heräsi heti Äänisen itärannan löytöjen tultua tunnetuiksi. Noista ajoista on kulunut nyt jo yli sata vuotta, mutta vasta nyt alkaa ikäkysymys ratketa.

Yritykset petroglyfien iän määrittelymiseksi olivat hapuilevia jo senkin vuoksi, että esihistoriallisia ajanjaksojakaan ei noihin aikoihin pystytty täysin varmasti ajoittamaan. Nykyään ollaan Neuvostoliitossa sitä mieltä, että n. 1 500 vuotta kestänyt neoliittinen kivikausi vaihtui Karjalassa pronssikaudeksi suunnilleen toisen esikristillisen vuosituhannen puolivälissä. Pronssikautta kesti noin tuhat vuotta, ja sen jälkeen alkoi rautakausi.

Ikäämisyritysten alkuvaiheissa kohdis-

tuivat tutkimukset itse piirroksiin, niiden tematiikkaan, tyyliin ja tekniikkaan. Saa tiin selville, että kuvat ovat erittäin vanhoja ja että ne on tehty kivisillä työkaluilla. Kun niiden tyyliä vertailtiin muihin löytöihin, havaittiin sen olevan tyyppillistä neoliitti- tai pronssikauden tyyliä.

Uusissa kaivauksissa saatu lisämateriaali on vahvistanut sitä käsitystä, että Vianmeren rannikon piirroksket ovat vanhempia kuin Äänisen ja sijoittuvat kolmannen ja toisen esikristillisen vuosituhannen vaihteeseen. Juuri tältä ajalta on löytynyt joukoittain esineitä kallioppiirrosten lähistöltä.

Löytöjen esineistöstä on tehty radiohiilitutkimuksia. Ne perustuvat siihen havaintoon, että elävässä organismissa säilyy aineenvaihdunnan ansiosta normaalin hiilen (C_{13}) ja sen radioaktiivisen isotoopin (C_{14}) suhde aina samanlaisena, mutta heti kun organismi kuolee ja aineenvaihdunta lakkaa, rupeaa hiili-isotooppien suhde muuttumaan radioaktiivisen isotoopin hajotessa tavalliseksi hiileksi ja säteilyksi. Tämän muutosprosessin nopeus on vakio, ja kun saadaan selville, kuinka suuri osa alkuperäisestä radioaktiivisesta isotoopista on jäljellä, voidaan laskea hetki, jolloin aineenvaihdunta lakkasi. Zalavrugan asumusten ikä on voitu tällä menetelmällä saada selville. Ne voidaan iätä toisen esikristillisen vuosituhannen lopulle. Piirroksket taas on ajoitettava pari kolme vuosisataa vanhemmiksi, sillä juuri noihin aikoihin meren pinta nousi ja hukutti piirroksket joksikin aikaa.

Paholaisen jälkien iän arvaamista voitiin yrittää mm. erilaisten paikalta löytyneiden esineiden avulla, koska jälkien välittömässä läheisyydessä ei ollut asutusta. Puulajeista ja radioaktiivisen hiilen hajoamisasteesta voitiin päätellä, että nämä esineet olivat kolmannelta vuosituhannelta eKr., jolloin noilla seuduilla oli ollut erityisen suotuisa ilmasto. Uikujen rannalla sijaitsee kaiken kaikkiaan 32 kallioppiirroksryhmää ja n. 50 muinaista asuinpaikkaa, joten kronologisen kokonaiskuvan luominen löydöistä vaatii vielä monia tut-

kimuksia. Jatkotutkimukset tekee vielä mielenkiintoisemmaksi se, että Uikujoen ranta-asumuksista on löydetty lähes kaikki ne keramiikkatyypit, joita on muuallakin Karjalassa neoliitti- ja pronssikaudelta. Lisäksi esineistössä on paljon muualta tuotettua tavaraa. Näiden analyysin avulla voitaisiin alueen historiaa tarkastella yli neljän vuosituhannen takaisin aikoihin asti.

Paholaisen jäljet -piirrosryhmä on siis ajoitettava kolmannen esikristillisen vuosituhannen puoliväliin. Piirrosten tekijät ovat kuuluneet väestöön, joka taisi alkeellisen keramiikkatekniikan. He olivat todennäköisesti niiden tulokkaiden jälkeläisiä, jotka Okan ja Volgan välisiltä alueilta saapuivat Karjalaan viitisen tuhatta vuotta sitten. Zalavrugan kalliopiirroksot ovat syntyneet myöhemmin, suunnilleen toisen esikristillisen vuosituhannen puolivälissä eli kivikauden ja pronssikauden vaihteessa. Äänisen piirroksot ovat nähtävästi peräisin kolmannen esikristillisen vuosituhannen lopusta tai toisen alusta. Ne ovat siis nuorempia kuin Paholaisen jäljet ja vanhempia kuin Zalavrugan kuvat. Ajallisesti ne ovat kumminkin läheisempiä Zalavrugan piirrosryhmälle.

Neuvostoliittolainen arkeologi Jurij Savontejev, jonka ajatuksia edellä olen esitellyt, on olettanut, että piirroksot olisivat protosaamelaisten kulttuurin muistomerkkejä. Ajatus ei tietenkään ole mahdoton eikä kaukaa haettukaan, ja sitä tukee se, mitä tiedämme lappalaisten asuma-alueista ja heidän kulkureiteistään nykyisille asuinsijoilleen.

Toisaalta asiaa voidaan pitää kaikkea muuta kuin varmana: arktisten kulttuurien yhtenäisyys ei ainakaan helpota loppullisten päätelmien tekoa. Piirroksot kai paavat vielä perusteellisia analyysejä, jotka koskevat niiden tematiikkaa ja keskinäisiä suhteita. Kun tematiikka on analysoitu, on vertailun aika. Vertailun kohteina ovat tietenkin eri kulttuurien rakenne ja kehitys, muistitietous ja kansanru-

nous. Jää loppujen lopuksi aika vähän varmoja vertailukohtia, kun kaikkia arktisia ja pohjoisia kulttuureja yhdistävät elementit kärsitään pois vertailuista. Jäljelle jäävä fragmentaari materiaali on paitsi niukkaa usein myös hyvin nuorta, eikä senkään perusteella voi sanoa mitään loppullista. Näin ollen on todennäköistä, että hypoteesi Karjalan kalliopiirrosten lappalaisesta alkuperästä jää vain hypoteesiksi. Mutta tuskin voimme silti jyrkästi tätä mahdollisuutta kieltääkään. Saamelaisten varhaisimmasta historiasta tiedetään hyvin vähän, ja kalliopiirroksot antavat mahdollisuuden jännittäviin arvailuihin.

Pekka Sammallahti